

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 122 2001

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Anna Williams (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-19-7

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Elanders Gotab, Stockholm 2002

gjennomslagskraft i samfunnsforskningen og i historisk forskning, men da har det vært brukt om samfunnet som helhet og den borgerlige meningsdannelse. Det er som Ronne selv er inne på, ikke mulig å overføre dette direkte på universitetet som institusjon. Det viser seg å være vanskelig å holde kategoriene adskilt, og "Bildene av kvinnorna och männen inom universitetslivets offentliga sfär" blir i stedet et spørsmål om hvilket syn på universitetet som utdanningsinstitusjon som kommer til uttrykk. Privatsfæren er i så måte lettere å gripe, men den blir til gjengjeld svært omfattende.

Også i den tradisjonelle kvinneforskningen har skillet offentlig/privat hatt gjennomslagskraft. Bl.a. påpekte antropologen Michelle Rosaldo midt på 1970-tallet det som et universelt fenomen at en kulturs offentlige sfære var dominert av menn, mens kvinner var knyttet til den hjemlige sfære. I de siste tiårs feministisk forskning har imidlertid dette vært en påstand det har vært reist tvil ved. I historieforskningen har feminister som Leonore Davidoff, Alice Kessler Harris og Gro Hagemann hver på sin måte problematisert det dikotomiske ved begrepsparet – i virkeligheten er det svært vanskelig å trekke grensene, og teorien har en tendens til å bli selvbebreftende. Ronne gjør seg ikke slike anfektelser, men det hadde kanskje vært grunn til å trekke dem inn, nettopp fordi inndelingen offentlig/privat lett virker førende på fortolkningen av materialet. Det er så lett å lese det som at kvinner stort sett skriver om private saker, mens menn er opptatt at den offentlige sfæren. Hvis man ser på de ulike universitetsskildringene, og Ronnes lesninger av dem, er jo bildet mer nyansert enn det strukturen bygger opp til. Under del II står det for eksempel om Lydia Wahlströms bok at den ikke skildrer hovedpersonen på forelesningssaler, men er konsentrert om studentens indre utvikling og privatliv, herunder "hennes alt sterkere engasjement for kvinnesaken" Og det konkluderes: "Den privata sfæren tar med andre ord helt den offentligas plass i berättelsens rum". Tilsvarende heter det om flere av de kvinnelige skikkelsene at sfærene smelter sammen, mens det ikke sies det om for eksempel den mannlige hovedpersonen i Artur Möllers *Den vita fjärlen*, for hvem studiene i hele skildringen er underordnet identitetskonflikter, vennskap og erotiske lengsler. Og motsatt blir seksualitetsproblematikken, herunder spørsmålet om prostitusjon, behandlet i del III som en del av privatlivet, selv når det er snakk om åpen og direkte diskusjon, iscenesatt i teksten som et legeforedrag i et auditorium, som i Bjørklunds *Månen över Lund*. Uten at det poengteres direkte i avhandlingen viser lesningene her at nettopp spørsmålet om kjønn, slik det ble bragt inn i den offentlige debatt på det sene 1800-tallet, var med på å bryte ned dikotomiseringen mellom det offentlige og private.

Disse innvendningene til tross, Ronnes avhandling er

et velskrevet og kunnskapsrikt arbeid, og forfatteren må berømmes for å ha funnet frem til og ha systematisert et bredt og varierende tekstmateriale. På den måten tekstene er bragt i dialog til hverandre og satt inn i en svært relevant kunnskapshistorisk og kjønns historisk sammenheng, skapes et levende bilde av tidligere universitetsliv og en bredere forståelse av det mange av oss fortsatt opplever som å være kjønn i akademien. Her går det genrehistoriske og universitets- og kjønns historiske i godt kompaniskap. Ved å perspektivere kjønn har hun også levert et viktig bidrag til genrehistorien.

Anne Birgitte Rønning

Lena Malmberg, *Från Orfeus till Eurydike. En rörelse i samtida svensk lyrik*. Ellerströms 2000.

Myters styrke ligger i deres elasticitet. De låter seg lett stiliseres til en oppsætning allmänna fenomen. Orfeusmyten eksempelvis kan renodles til en berättelse om död, konst och kärlek, vilket gör att ett otal olika konstnärliga uttryck kan förenas under detta mytiska paraply.

Kanskje er denna orfiska anpassbarhet Lena Malmbergs trumfkort i avhandlingen *Från Orfeus till Eurydike. En rörelse i samtida svensk lyrik* (Ellerströms 2000). Men det är också hennes strategiska dilemma. Myten är formbar, även för litteraturforskaren. Dess mening är oändligt tydlig.

Utgångspunkten för Malmberg är att försöka förstå drivkrafterna bakom den djupgående omsvängningen av 1980-talets svenska poesiklimat. Hon vill förklara denna förändring genom att hos sex poeter, Jesper Svenbro, Arne Johnsson, Bruno K Öijer, Katarina Frostenson, Ann Jäderlund och Birgitta Lillpers, frigöra just Orfeusmyten som konstitutiv för deras idégoods såväl som deras estetiska framställningssätt.

Avhandlingen är ur ett perspektiv både *ganska* ovanlig och *mycket* ovanlig. Det är ju fortfarande så att den övervägande majoriteten av svenska avhandlingar i litteraturvetenskap behandlar 'äldre' litterära fenomen, d.v.s. sådant som ligger *före* avhandlingsförfattarens direkta samtid. Samtidigt har det de senaste decennierna blivit allt vanligare med avhandlingar om just samtida eller åtminstone halvfärska företeelser. Men Malmbergs bok är i detta fallet särdeles ovanlig, då den granskar litterära texter som inte har många år på nacken, och som är skrivna av författare som förmodligen har en anseelig del, för flera kanske lejonparten, av sin produktion oskriven (tre av dem debuterade på 80-talet). Med undantag för en av lyrikerna är samtliga födda med god marginal *efter* Andra världskriget. Likafullt räknas dessa sex tveklöst idag till sin generations främsta lyriker, och de tillskansar sig successivt allt större utrymme i de svenska litteraturhistorieverken.

Det framstår därför ändå inte som helt märkligt att dessa diktare genom Malmberg redan nu får sin första akademiska avhandling. Även om det om tre av poeterna föreligger en bok sedan tidigare (Staffan Bergstens *Klang och åter*, 1997), består annars sekundärlitteraturen om diktarna av essäer och artiklar.

Malmbergs avhandling låter uppdelas sig i två huvudsavsnitt: ett om den orfiska myten, dess tolkningar och relevans för projektet, och ett mer poesianalytiskt, i vilket mytens grundfundament bildar plattform för utläggningar kring poeternas texter. På så sätt skall några huvuddrag i tidens centrala lyrik framträda, förståelsen för sex författarskap fördjupas, och en litteraturhistorisk period i den senaste svenska lyriken få skarpare konturer.

Malmberg inleder med några diktfragment ur Öijers *Det förlorade ordet* (1995), vilka skall ge läsaren den insikten att det rör sig om omdiktning eller något slags bruk av Orfeusmyten. I passagerna förekommer inga direkta hänvisningar till myten, men Malmberg vill visa oss att utdragen faktiskt bygger på myten, eller bättre förstås genom den, och att de därmed kan fungera som en första modell för den fortsatta framställningen. Och i den framställningen önskar Malmberg undersöka "hur den orfiska traditionen åter tar plats inom svensk lyrik" – att den åter tagit plats är sålunda en förutsättning, om än plausibel – och "hur samtida svenska lyriker förhåller sig till 'det orfiska'" (8f). Några sidor längre fram sägs att samtliga lyriker behandlar teman "som ingår i den orfiska föreställningsvärlden" och att ambitionen är "att lyfta fram denna grundläggande likhet som har med myten att göra", men också att "visa de olika förhållningssätt och strategier som varje författare utvecklar i förhållande till den, *för mig*, centrala tematiken" (14; min kurs.).

Ytterligare ett syfte presenteras något senare. Avhandlingens ural medför genusaspekter, men Malmberg vill dessutom "lyfta fram den samhörighet och dialog med annan samtida lyrik som ibland riskerar att fördunklas genom en alltför starkt könsinriktad läsning" (17).

Sålunda är utgångspunkten alltså i mindre utsträckning ett antal författarskap och deras egenart. Mer gäller här det orfiska och den orfiska mytens förnyade aktualitet i svensk poesi, och hur denna myt revideras. Generellt sett sker det genom rekonstruktionen av en försvagad "Orfeus" till en problematisering och en dekonstruktion av densamme, för att slutligen lyfta fram "Eurydike".

Malmberg disponerar genomgången av författarna efter Walter Strauss tre olika ögonblick i den orfiska myten (*Descent and Return*, 1971): 1) sångkraften, 2) nedstigningen och Eurydikes andra död, 3) sönderslitningen – en tredad översättning av mytens huvudkomponenter, som också, ur ett annat perspektiv, kan

omskrivas till, med Charles Segal, den dynamiska triaden död–kärlek–konst.

Sedan följer en välinformerad redogörelse för tidigare Orfeusforskning, som kulminerar i Blanchots radikala utläggning av myten, där inspirationen och själva skapandet förutsätts av Eurydikes död. Blicken och därmed den oåterkalleliga förlusten möjliggör skrivandet. Denna Blanchots halvt skönlitterära tolkning blir central i det nyväckta intresset för Orfeusmyten i Sverige under en tid då Öijer i sin iscensättning av sig själv som den besvärjande och siande poeten banat väg för den lyrik som perioden utvecklar.

I avhandlingens senare del vandrar Malmberg några varv genom författarskapen utifrån Strauss trestegsraket. Först lyrikernas förhållande till sångarpositionen, till Orfeus; sedan till Eurydike i hennes egenskap av tecken för sorg och dikt; och så till sönderslitandets moment, en relation som innebär att Malmberg uppmärksammar vissa språkligt-konstnärliga egenskaper som kännetecknar denna nya icke-traditionella orfiska dikt.

Under resans gång friläggts också hur de manliga respektive kvinnliga lyrikerna på olika sätt bearbetar myten; hur de, i synnerhet kvinnorna, låter Eurydike träda fram som aktiv figur – till skillnad från tidigare generationers myttolkare som i regel behandlat henne som besjunget objekt.

Malmbergs egna slutsatser (197ff) blir kortfattat att Öijer tar myten till hjälp för att återupprätta den romantiska och modernistiska poetrollen, och senare tonar ner Orfeus roll och i högre grad fokuserar det kvinnliga som tecken för brist och förlust. Svenbro använder sig av Orfeus för att kunna utsäga det subjektiva 'jag' och 'jag minns'. Myten hjälper honom alltså att återta den personliga rösten. Johnsson undersöker via myten möjligheten att överskrida dikotomierna jag–du och jag–omvärld, möjligheten att härigenom uppgå i det tidigare undängömda. Hos Lillers får, genom olika gränsöverskridanden, det förut marginaliserade komma till tals, det nedtystade träda fram. Jäderlund nyttjar myten för att visa på det förbrukade och tomma språket, som en strategi för att på nytt ladda det med mening. Och Frostenson, slutligen, synar med myten till hands grundläggande dikotomier. Hon omprövar, raserar och konstruerar på nytt bland vacklande ordningar och motsättningar.

Malmbergs arbete är på många sätt förtjänstfullt, men rymmer likväl en del svagheter som bör belysas. Till att börja med: en doktorsavhandling används ofta selektivt; man vill begrunda en viss passage, kontrollera vad som skrivs om just den texten eller personen. En avhandling måste därför vara lättorienterad och pålitlig i sina förteckningar och register. Tyvärr är det inte alltid så här. Något förvirras man av det alfabetiska sinnets slarv. Mer

irriterande finner jag slarvet med de alltför många felaktigt avskrivna diktцитaten, visserligen ofta småfel – men tillsammans har det med trovärdighet att göra (fel finns exv. på s 123, 126f, 157, 158, 170). Personindex bör också vara tillförlitligt, av samma orienteringsskäl. Men här är det varken fullständigt eller helt korrekt. Åtskilliga ställen där personer nämns i texten har inte noterats i registret. Märkligast är ändå att (en del av) framställningens nämnda mytologiska gestalter figurerar i personregistret. Det är ovanligt, men borde i så fall göras konsekvent. Agamemnon finns med men inte Menelaos eller Paris; Mnemosyne och Hermes, men inte Zeus; Job (i överförd mening) finns med, men inte Shiva o.s.v. En avhandling måste i dessa avseenden vara noggrann, för att den skall vara användbar. Eller åtminstone mer användbar. Bortsett från vissa onödiga identiska upprepningar som ibland liknar överpedagogiskt nit är avhandlingen annars överlag följsamt skriven och den vittnar om stor och relevant beläsenhet.

Ändå finns i behandlingen av några kärntexter tveksamheter av allvarigare slag. Malmberg menar (27f) att Carin Franzéns i mitt tycke utomordentliga ”Ur det negativa. Om ett motdrag i Katarina Frostensons poesi” (*Tf* 1997:2) ligger nära avhandlingens resultat (vilket väl borde uttryckas med omvänd orsakskedja). I de textanalytiska avsnitten tangerar Malmberg flera gånger Franzéns iakttagelser, men återopandret görs blott vid ett par detaljer, och på annan plats. I ett av kapitlen om Frostenson nämns Franzén inte alls, trots att centrala slutsatser finns i den senares artikel (152; Franzén 46).

Men det finns värre fall. Ibland skriver Malmberg som om inte någon annan tidigare har skrivit en rad om de aktuella texterna! Det drabbar i synnerhet Bergsten, som bland föregångarna behandlas snålast. Underlåtenhetsyndens blir akut i kommentarer till en lång rad texter, t.ex. kring inledningsdikten i Jäderlunds *Som en gång varit äng* (86, 88; Bergsten 144ff) och kring dikter i densammas *Rundkyrka-* och *mörker mörker*-böcker (90–96; Bergsten 174–188). Bergsten sammanfattar i sin *Klang och åter* (187) att vad Jäderlund gestaltar i sin *mörker mörker*-bok är ”det radikala alternativet till en hierarkisk ordning, tematiskt såväl som språkligt grammatiskt” – vilket Malmbergs bok flera gånger upprepar. Och på ett ställe (143f) framlägger Malmberg en lång räckta påståenden, varav ett av dem får en hänvisning till Bergsten, när det förhåller sig så att hela redogörelsen är en direkt avspiegling av Bergstens resonemang (152).

Malmberg ställer sig visserligen överlag skeptisk till Bergstens bok. Det spelar mindre roll. Forskningsredovisning handlar om vetenskaplig rättvisa.

Mig förefaller det också som om Malmberg står i inte ringa tacksamhetsskuld till Birgitta Holms viktiga uppsats ”Eurydike och den manliga textens P(Rosa)” (i *Feministisk bruksanvisning*, 1995). Trots att den handlar

om prosa, visas hur det undanträngda eller det dolda träder in på den konstnärliga arenan i form av ”Eurydike”. Vad Holm kommer fram till är ungefär detsamma som Malmberg senare gör. Härutöver utgår Holm från Alice Jardines forskning, högst central för Malmberg, som utan vidare kommentar nämner Holm i sin forskningsöversikt, därefter inte alls.

Vissa problem uppstår också i samband med Malmbergs begrepp diktande och diktat jag – tillsammans med andra närbesläktade varianter. Diktande jag sägs vara en ’immanent författare’, den retoriskt och estetiskt ordnande kraft som döljer sig bakom diktjaget och står för en bakomliggande norm (11f). Då Booths ”implied author” står som garant bakom resonemanget borde väl den svenska termen vara implicit författare. Längre fram skriver författaren: ”Diktens ’jag’ må vara sönderslitet och nedmonterat, diktarens röst är det inte utan sjunger starkt med höga anspråk”... Diktarens röst sjunger – är det en bakomliggande norm som sjunger – eller är det ändå diktaren?

På ett annat ställe skriver Malmberg, att ett sätt för Jäderlund ”att hävda ett starkt skapande jag är att sätta alla regler ur spel” (85). Är det Jäderlund eller normen? Här förekommer åter glidningar. Strax därefter påstås att ”det diktande jaget gör precis som hon själv finner bäst med sin text” (85). Nu har det diktande jaget, den bakomliggande normen, blivit en hon!

Senare i Malmbergs framställning läser man att den ”starka diktarpositionen ingår dock i en kontext där det diktade subjektet på olika sätt försvagas” och att ”Öjjer gör sin poetiska persona till representant för ett besvärjande, traditionellt orfiskt diktarjag” (203). Och någon mening tidigare: ”Också i de fall då inget enhetligt diktande jag går att urskilja agerar ett starkt subjekt i bakgrunden, som i Ann Jäderlunds författarskap där diktararen konstruerar egna världar”. Sålunda laborerar Malmberg till slut med diktare, poetisk persona, diktarjag, diktande jag/subjekt i bakgrunden och diktat jag/subjekt. Termerna känns inte helt överflödiga, inte heller alls obrukbara, men används något oklart och inkonsekvent, varför man emellanåt inte ser dem som produktiva för textläsningarna.

Något liknande problem är det med de viktigaste begreppen i avhandlingen: orfisk myt, Orfeus, Eurydike, orfiskt/det orfiska, orfiskt diktarideal, orfisk tradition och orfisk föreställningsvärld. Tidigt säger Malmberg (8f) att hon sysslar med ”den orfiska myten”, att hon undersöker ”den orfiska traditionen” efter ”en period av uppgörelse med det orfiska diktaridealet” och hur lyrikerna ”förhåller sig till ’det orfiska’”. Den orfiska myten, den orfiska traditionen, det orfiska diktaridealet, det orfiska – allt i samma tankeenheter, sammanvinnade utan upplysande distinktioner.

Det må inte vara så knepigt, men i avhandlingen kommer alltför företeelser att inordnas i dessa begrepp, särskilt termerna Orfeus och Eurydike, som ibland tycks avse figurerna i den antika myten, ibland överförda positioner som kan betecknas med dessa namn, utan att då sättas inom citationstecken. Använder man myten ibland för så många skilda fenomen att den blir något filosofiskt–språkligt–existentiellt–estetisktövergripande, om myten allt mindre blir de ovidianska protagonisterna och allt mer analytiska begrepp som kan omfamna hart när vad som helst, d.v.s. om allt som i en text på något sätt tangerar dikt, förlust, begär, brist, frånvaro, död, utsatthet, sorg får benämningen Eurydike, kan man få syn på mycket och frilägga en gemensam plattform. Risken är förstas att diktarna blir för lika, stundom schematiskt könsbestämda, att 80-talet blir för enhetligt, att Svenbro och Lillpers blir för mycket av poetiska syskon.

Så upplever jag delvis Malmbergs 'elastiska' behandling av poeterna. Att t.ex. Svenbro utforskar olika diktarpositioner känns helt rimligt, men kan allt för den skull återföras på Orfeus och det orfiska? I flera dikter (som exv. Campus Elysi) ser jag inte att huvudärendet är en berättelse om förlust och frånvaro. Svenbro skapar liv, åtminstone det 'nästan-liv' som påtalas i avhandlingen. Ibland blir ju hans poesi ett slags visionär epifanisk konst! Inte sällan finner jag honom i sin diktning uppsluppen, rentav dråplig, och flera gånger framstår han som en ljusöversvämmad diktare, bejakande i möjligheten att vinna liv genom minnet, en poet medveten om språk-världproblemet, men som ändå låter dikterna fyllas av liv och värld och ljus, *som om det faktiskt går!*

Utän direkta belägg påstås dessutom flera av poeterna bruka myten *medvetet* (21; äv. 66, 67, 202) – trots att de bara vid enstaka tillfällen direkt anknyter till den. Att dikter kan inordnas i specifika tankemönster är en sak, men här kan bara infogas att Arne Johnsson meddelat mig att han självfallet känner till myten, men att han aldrig har förhållit sig till den, aldrig medvetet arbetat utifrån den.

Jag tror dock Malmberg har rätt i dels att man kan frilägga betydande diktarpositionsförändringar, dels att estetiska och existentiella problem som gestaltats i många dikter kan förstås utifrån "det orfiska".

Men kärnfrågan är om Orfeus och Eurydike är kontinuerligt verksamma delar i texterna, eller om de snarare har blivit avhandlingsförfattarens tolkningsredskap. Framställningen glider på den punkten. Någon poet behandlar myten direkt, någon indirekt, och någon indirekt indirekt. Eller: Svenbro nämner uttryckligen Orfeus i några dikter. Lillpers och Frostenson gör det blott i kringkommentarer eller sidotexter till sina författarskap. Öjer, som aldrig nämner myten, använder ändå tydligt Eurydike i samlingen *Det förlorade ordet*.

Jäderlund sägs ha inskrivit en Orfeusdikt av Rilke i en av sina böcker. Och Johnsson skall vara influerad av Rilke (och därmed av myten).

I en del dikter, i några av författarskapen, är det visst möjligt att se Orfeusmyten som integrerad del i texterna, som allusion eller som verkande intertext. Andra gånger betyder det orfiska, alltsomoftast benämnt med Orfeus och Eurydike, enormt mycket; nyanser riskerar att gå förlorade när begreppen måste insnåvas eller vidgas. Till slut blir det diffusa analytiska analogier. Vissa textläsningar har på grund av detta, åtminstone styckevis, blivit något tveksamma. Förfaringssättet riskerar att bli reduktivt; dikter och diktfragment görs till exemplifieringar på ett tankekomplex. Signifikativt är således att Orfeus och/eller Eurydike flera gånger kastas in i slutet av ett avsnitt för att till nöds rätta in resonemanget i de orfiska leden (exv. 166).

Att översätta myten med konst/sång – kärlek – död/förlust blir vagt och tenderar då att inrymma all dikt, och talar vi då egentligen inte om något annat än Orfeus och Eurydike, talar vi då inte om fenomen i den nyare poesin som i sin sammansatta mångfald bara med ansträngning kan sammanfattas med termerna?

Bakom Malmbergs strategi lurar, syns det mig, Blanchots ovan tangerade Orfeustolkning, ett försök att förstå konst och inspiration, att blottlägga litteraturens villkor – inte en viss konstperiod. Blanchot må inspirera, men fungerar här, som jag ser det, mindre bra som analytiskt redskap för enskilda dikter. Det är skillnad på att reflektera över konst utifrån den orfiska mytens grundschema och dikt som betydelsegörs genom eller på något sätt aktualiserar samma myt.

Alltså: risken är att ett begreppscomplex får allt för många sidobetydelser, eller: ju vagare ett begrepp blir desto fler innebörder kan det rymma.

I Jäderlunds "Så försiktigt vaknar geten" talar Malmberg (94) om en sammansmältning av subjekt och objekt (kanske är det mer av perceptionsgestaltning). Men denna sammansmältning av jag och get (vilket jag betvivlar att det handlar om) har fått översättas till begreppen Orfeus och Eurydike – en minst sagt vag koppling till myt och huvudproblematik. Dikten använder sig av sjäor som omskrivning för ögonen, men att då tala om upplösning av gränsen mellan Orfeus och Eurydike blir sökt. Sedan kommer följande tankegång: diktens "lilla get" förbinds med Dionysos som ofta sågs tillsammans med getabocken; getabocken kopplas till mytens offerroll; därifrån tar sig Malmberg till spargmötsmotivet i Orfeusmyten varpå hon parallelliserar hur getterna i Nya Testamentet skall skiljas från fåren och hur den älskades hår i Höga Visan liknas vid getahjortar. "Sammansmältningen av jag och get i dikten säger att ont och gott inte spelar någon roll för den som kommer tillräckligt nära" blir slutsatsen. Det är en tveksam läsfärd.

Någon gång demonstreras direkt felläsning. I Öijers "inuti den benvita kammen" (58) sägs att benkammen tangerar föreställningen om kroppen som instrument, med mytens sjungande huvud. Jag finner det långsökt. Det är inte sång i dikten, snarare spår från förr, förflutenhetens närvaro i nuet. Vidare markeras enligt Malmberg "ögonblickets vikt", för kamningen vid fönstret är "den aning som öppnar skriften". Snarare än att utlösa ett ögonblicksukeende menar jag att dikten reflekterar. Och hur kamningen öppnar skriften förstår jag inte. Kanske beror det på att Malmberg läser att kammen konkret och tydligt dras genom håret, när det i själva verket talas om forna gestalter som "kammat ur sitt hår". Malmberg har förvisso rätt när hon talar om dikten kontrast mellan evig glömska och minne. Men i en vidhängande not (241) går Malmberg en irrelevant omväg över luskamning som social angelägenhet vilket skulle förstärka känslan av att *fler* personer är inblandade i kamningen... Men det står ju i texten "gestalter"! Och någon luskamning talar inte dikten om. Ibland kan vanlig innantilläsning övertrumpfa den tolkning som kräver inpassning i teoretiska (myt-)mönster. Orfeus plats blir här, som på flera andra håll, otydlig. Åtminstone ser jag inte att Malmbergs exeges visar den.

I en Jäderlunddikt blir det fatalt på annat sätt (89). Med blomsterkontext och erotiska övertoner talar dikten om "stift" – och Malmberg uppfattar det kyrkligt. Men här frambringar texten knappast ens i andra hand det kyrkoadministrativa stift. Är blomstift för självklart för att ens nämnas? Den andra aktiverade betydelsen är förstas det metapoetiska skrivstift, vilket Malmberg uppmärksammar. Även om Malmberg inte vill sanktionera diktarernas egna utsagor utanför böckerna, borde hon kanske i detta fallet ha lyssnat på poeten själv – som uttolkare av sin dikt. Jäderlund talar om köns- och maktspel.

Ett allmänt problem vid Malmbergs tolkningar gäller aktualiseringen av andra texter. Som giltiga för den aktuella diktens mening anför ofta slumpartade likheter med ord och vändningar i andra texter. Men obligatorisk intertextualitet bör väl gälla en text utan vilken vi inte tillräckligt kan närma oss den text som är för handen. Den äldre måste på något sätt ha inkorporerats och blivit meningsproducerande i sin nya omgivning.

Till Malmbergs självbild hör också att hennes läsningar är tematiska, och att ett tema (här: myten), i Anders Olssons efterföljd, avser "betydelseskikt som har en viktig meningsproducerande eller organiserande funktion i dikten" (24). Men har myten den rollen i de studerade dikterna? Inte alls i så många som Malmberg vill få det till. Och måste man inte i högre grad studera dikterna i sin helhet om man skall bestämma organisationsprincipen? Har myten verkligen en organiserande funktion i dikter som knapp mer än anspelar på den, om ens det?

Dessa invändningar kunde flerfaldigas, men Malmbergs bok tål dem, då hennes bok på samma gång manifesterar såpass många viktiga kvalitéer. De litteraturhistoriska anspråken ligger i att framlyfta dessa lyriker som centrala i den nyorientering som både förhåller sig till och avviker från 60- och 70-talens poesi liksom tidigare svensk modernism, och tillika både förvaltar och förnyar ett litteraturhistoriskt arv som sträcker sig långt tillbaka i tiden. Häri lyckas Malmberg överlag övertyga mig.

Att teckna denna, förvisso sentida, tradition av poesietetisk art såväl som av idékaraktär gör Malmbergs bok till ett slags efterföljare till Ingemar Algulins *Den orfiska reträtten* (1977) och Bernt Olssons *Vid språkets gränser* (1995). Det är ett stort upplagt arbete, och självklart preciseras en hel del insikter som funnits kring författarskapen, och nya tillkommer. Även om själva greppet med dessa sex poeter kan ifrågasättas, måste projektet likväl berömmas.

En litteraturhistorisk risk är förvisso att en period, ett litterärt decennium, konstrueras genom denna unga generation. Det är inte självfallet att en tioårs- eller tjugooårsperiod främst präglas eller djupast förändras av en yngre poetgrupp (jfr 45). Ett flertal inflytelserika äldre eller något äldre poeter finns ju kvar i det nya decenniet och skriver betydande verk.

Det man kunde tillägga i beskrivningen av perioden är framväxten av ett nytt samhällligt tillstånd och dess utveckling. Jag tänker på massteknologiseringen av språkliga budskap, den framvällande informationsvägen av tecken där allt blivit utbytbar. Har inte den nya poetiska situationen att göra med det nya samhälle som slungar finputsade ordflöden över oss, förföriska budskap förpackade i ett glamoröst och onyanserat språk? Är det inte utifrån ett fragmentariserat och MTV-dunkande samhälle, där verklighetstolkningarna är legio, som vi delvis kan förstå mytens förnyade plats i dikten, som ett redskap till en förståelse av den förvirrade samtiden? Rimligen är 80-talets och det postindustriella samhällets veritabelt exploderande mediabomb en anledning till intresset för diktens medium, det poetiska språket.

Låt vara att de sex poeterna behandlar det orfiska, förvisso på olika sätt, låt vara att, som jag ser det, "Orfeus" och "Eurydike" inom citationstecken inte är fullt så dominanta i alla skärskådade dikter, så undersöker och bearbetar dessa lyriker på varierande sätt diktens ärende, det konstnärliga språket och inspirationen, och de gör det genom att bruka ett idiom som inte reflekterat talar med befintliga och fastlåsta stämmor – och därmed bidrar de till upptäckten, avslöjandet och dekonstruktionen av maktstrukturer, könsstrukturer och diktens förment självklara kommunikationsmöjligheter.

Även här föreligger emellertid skillnader. Svenbros texter är knappast språkligt fragmentariska; de är avrundade, anekdotiska reflexioner av lyrisk art – ibland med punch-line. Man vet när en dikt är slut. Några språkligt-grammatiska experiment förekommer knappast heller hos Öijer som är relativt avrundad i denna bemärkelse. Med Johnsson må det vara något annorlunda, även om det är tveksamt, som Malmberg säger, att han flyttar fokus mot marginella ordklasser (173). Däremot skulle Frostenson, Jäderlund och Lillers kunna kallas för den existentiella fonetikens diktare – vilket i sin tur för dem historiskt nära konkretistisk poesi.

Men Malmberg har, direkt som indirekt, åtskilligt angeläget att förtälja om de poetiska strategier som tillsammans förändrade den svenska poesen under det aktuella decenniet. Hur denna 80-talets lyrik undersöker klyftan mellan språk och värld, hur den problematiserar jaget som en stabil enhet, hur röster far genom de inte helt sammanhållna kropparna, hur språket kan användas såväl till våld som till lek, hur positionerna mellan manligt och kvinnligt kan synliggöras, hur traditionella former och vedertagen språkbyggnad ifrågasätts – vilket dock inte hindrar att man intar en 'trots allt-attityd', att skriva trots omöjligheten, att finna nya sätt att lyriskt berätta – hur detta sker kan man lära sig mycket av i Malmbergs bok. Framgångsrik blir hon i synnerhet om hur kvinnorna låter Eurydike träda fram som aktiv figur – till skillnad från tidigare generationers myttolkare som i regel behandlat henne som perifer. Allra mest lyckosamt fungerar det med Frostenson.

Myten skulle alltså för Malmberg i olika stor utsträckning ha tillhandahållit den stora berättelsen om dikta- ren, hans triumf och hans misslyckande – d.v.s. om diktarroller, diktningens funktioner och uppdrag, om dess svårigheter. De ordningar som sätts på spel demonstreras i slutet av avhandlingen med en sammanfattande uppställning, där man–kvinna, språk–tigande, människa–natur, subjekt–objekt, centrum–marginal o.s.v. utgör de mönster som i dikterna prövas och rubbas.

Så kommer, också i slutkapitlet (197), den explicita fråga som avhandlingen skall utgöra ett svar på: "Vad berättar då den myt avhandlingens diktare konstruerar om diktandets villkor, om tiden, om könen?" Grovt sett kan Malmbergs svar förstås som att Eurydike intagit en annan position i diktningen under den aktuella perioden. Hon är förvisso tecknet för det fåfängliga begäret efter liv och omöjligheten eller nästintill omöjligheten att dikta. Men viljan att lyriskt berätta får ändå sista ordet; mytens och därtill hörande positioner sammanblandas och går upp i varandra. Och det marginaliserade, nedtystade, glömda och svaga har till slut fått utrymme, det har förstärkts – och det har börjat tala.

Niklas Schiöler

Håkan Möller, *Den wallinska dikten. Från informators-åren till Dödens ängel*. Lunne Böcker. Uppsala 2000.

Håkan Möllers doktorsavhandling i litteraturvetenskap, *Den wallinska dikten. Från informatorsåren till Dödens ängel*, är en monografi över Johan Olof Wallins lyriska diktning, förutom psalmerna, vilka behandlades i Möllers doktorsavhandling i teologi, *Den wallinska psalmen*, 1997. Monografien är till sin uppläggning kronologisk och består av fem större kapitel samt ett separat kapitel om den posthumt publicerade "Dödens Ängel".

I varje kapitel fokuseras en eller några centrala texter under den aktuella perioden. Syftet är, förutom att genom stilistisk och retorisk närläsning analysera ordkonstverken, att redogöra för Wallins positioner och handlingar i den litterära samtiden – den kontext i vilken texterna vid tillkomsten fungerade – och den reception de fick. Wallins receptivitet och hans skickliga poetiska hantverk är framträdande redan i de tidiga dikterna.

I det första kapitlet, "Informator och prisdiktare", visar Håkan Möller hur Wallin i den tidiga diktningen prövar olika former, i synnerhet enkla tillfällesverser, under informatorstiden. Men han framträder även tidigt med klassikertolkningar. För Horatiustolkningarna, inlämnade till Svenska Akademien 1803 och 1805, belönas han med priser. Wallin är väl förtrogen med romersk diktning (hans dissertation *De Quinto Horatio Flacco, Lyrico* framlades 1804) och skriver och översätter i anslutning till Kellgren och Leopold. Kapitlet avslutas med en kommentar till Wallins viktigaste poem från denna tid, "Uppfostraren", för vilket han vann Svenska Akademiens Stora pris 1805. I synnerhet intresserar sig Håkan Möller här för Wallins framställning av kvinnans roll som uppfostrare, delvis i anslutning till Friedrich A. Kittlers arbeten *Dichter, Mutter, Kind* (1991) och *Aufschreibesysteme 1800/1900* (1985, 1995).

Det andra kapitlet, "Parafraas och panegyrik", behandlar 1808 års dikthäfte *Början till Öfversättning af Eneiden, jemte några smärre Poemer*. Mottagandet, i synnerhet Lorenzo Hammarskölds kritiska recension av diktsamlingen, beskrivs och dess prologdikt, en imitation av Horatii ode I:31, och epilogdikt diskuteras. Därefter följer en närläsning av dikterna "Svärmeri" och framför allt "Dityramb den 24 Januarii 1808". Vad gäller den sistnämnda dikten, skriven i samband med avtäckningen av Sergels Gustav III-staty på Skeppsbron i Stockholm, granskas även kontexten, d.v.s. Beskows, Hammarskölds, Porters och Livijns skildringar av avtäckningsceremonin. Därefter reflekterar Möller över diktens karaktär av ekfras, d.v.s. dess förhållande till statyn.

I det tredje kapitlet, "Guds Lof", som behandlar psalmboksårens diktning, koncentrerar sig avhandlingsförfattaren på den redan av samtiden uppskattade kan-